

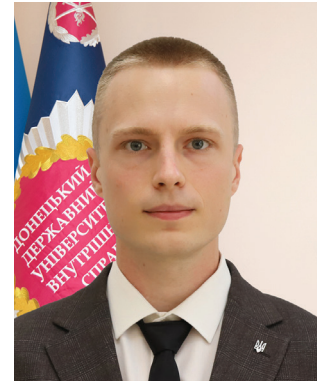
УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-4-12-5>**Кубарєв Іван Володимирович,**

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2
Криворізького навчально-наукового інституту
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1053-9758>

Барган Сергій Сергійович,

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2
Криворізького навчально-наукового інституту
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1706-0355>

ДІАГНОСТИКА ВЧИНЕННЯ ВБИВСТВА ГРУПОЮ ОСІБ

Стаття присвячена розгляду проблем, пов'язаних із діагностикою групового характеру вбивств. Наголошено, що участь групи осіб у вчиненні вбивства значно ускладнює процес розслідування через підвищену інформаційну невизначеність, складність механізму доказування й активну протидію слідству. Констатовано, що своєчасне висування та перевірка версій про участь групи осіб у вчиненні злочину сприятимуть ефективній організації розслідування. Розкрито роль моделювання особи злочинця, завдяки якому слідчий не лише відтворює механізм учинення злочину, але й визначає неможливість або малоймовірність належності ознак суб'єкта злочину, що відобразилися у слідах, одній особі.

Ключові слова: криміналістична методика, розслідування вбивств, криміналістичні версії, групові злочини, злочинна група.

Постановка проблеми. Наявність ефективних, належним чином адаптованих до практики окремих криміналістичних методик є важливою умовою ефективності досудового розслідування. Такі методики мають враховувати особливості механізму вчинення окремих видів злочинів, специфіку виникнення й існування інформації про цей злочин і його учасників, на основі чого пропонувати дієві практичні рекомендації з організації розслідування. Одним із чинників, що визначають специфіку розслідування визначених злочинів, зокрема і таких особливо тяжких, як убивства, є участь у їх учиненні групи осіб. Участь кількох осіб у вчиненні вбивства значно ускладнює розслідування через підвищену інформаційну невизначеність, складність механізму доказування, більш активну протидію слідству з боку групи порівняно з окремими особами тощо. Тому діагностика групового характеру вбивства на початкових етапах розслідування сприятиме його ефективній організації, а розроблення відповідних методичних рекомендацій може вважатися актуальним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості методики розслідування протиправних ді-

янь, учинених злочинними угрупованнями, висвітлено у працях В.М. Бикова, В.С. Бондара, Л.Ф. Гули, С.Ф. Здоровко, В.О. Коновалової, В.О. Лугового, В.Г. Лукашевича, Я.І. Слободяна, К.О. Чаплинського, В.Ю. Шепітька, Б.В. Щура, М.П. Яблокова й інших науковців. Деякою мірою досліджувалися особливості розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (С.Ф. Здоровко, В.О. Коновалова й інші). Але проблематику вичерпаною вважати не можна. Зокрема, залишається актуальним розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення діяльності суб'єктів розслідування на такому важливому та складному етапі, як побудова версій.

Мета статті. Визначення особливостей висування криміналістичної версії про участь у вчиненні вбивства групи осіб, а також ролі цієї версії в організації розслідування зазначених злочинів.

Виклад основного матеріалу. Своєчасне висування та швидка перевірка версії про вчинення злочину кількома особами, тобто оперативна діагностика його групового характеру, має велике значення у справах про неочевидні вбивства. На дану обставину щодо розслідування вбивств, скоєних організованими злочинними

групами, звертає увагу В.Ю. Шепітько. «Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами, – відзначає він, – передусім передбачає встановлення ознак таких видів убивств на ранніх етапах розкриття злочинів» [1, с. 203]. Аналіз слідчо-судової практики дозволяє вважати це твердження слушним і щодо розслідування вбивств, учинених групою осіб загалом. Так, проведенні анкетування слідчих [2] показують, що 91% із них вважають доцільним висувати на початковому етапі розслідування вбивства версії про його груповий характер. Принципова можливість ранньої діагностики групового характеру вбивства зумовлена тим, що суб'єкт, зокрема й такий специфічний, як група осіб, є елементом механізму злочину. Інформація ж про механізм злочину і його окремі елементи виникає неминуче, а сам процес її виникнення має закономірний характер. Наявність даних про те, що в тому чи іншому разі діяла група, дозволяє з перших кроків ураховувати цю обставину під час планування розслідування, тактично правильно і цілеспрямовано вести пошук слідів та інших доказів, орієнтуватись на:

1. Виявлення додаткових фактів, що свідчать про участь у вчиненні вбивства кількох осіб.

2. З'ясування відомостей, що характеризують як групу загалом, так і окремих осіб, що входять до неї, з будь-якого боку (кількість злочинців, стать, вік, національна приналежність тощо). Такі відомості дозволяють створити уявну модель злочинної групи чи її окремих членів і використовувати її з метою виявлення злочинців, встановлення ролі кожного, поки ще невідомого співучасника, і фіксацію відповідних фактів, що важливо щонайменше із двох причин. По-перше, це дасть можливість слідчому вчасно виявити активних виконавців і другорядних учасників убивства, що, як слушно відзначається в науковій літературі, особливо важливо для визначення послідовності й тактики допиту кожного з них [3, с. 174]. По-друге, створюються передумови для ефективного подолання спроб злочинців перекласти у своїх показаннях учинення найбільш тяжких дій (заввичай тих, що безпосередньо спричинили смерть) на іншого.

Аналіз літературних джерел і практики розслідування показує, що ймовірний висновок про вчинення вбивства групою осіб може бути:

- зроблений на підставі даних, що безпосередньо свідчать про можливість учинення вбивства групою;
- виведений логічно на підставі аналізу слідчої ситуації та моделювання механізму вбивства.

У першому випадку відповідні дані містяться в окремих елементах інформаційного компоненту слідчої ситуації та прямо вказують на можливість учинення вбивства групою. Вони, як показує анкетування практичних працівників, можуть бути отримані:

1. Під час проведення огляду місця події і трупа. Фахівцями слушно наголошується, що «встановлення групового характеру злочину є діагностичним завданням огляду місця події, впливає на дії слідчого, визначає наступні оперативно-розшукові заходи та слідчі дії. Уже у процесі огляду місця події можуть бути встановлені ознаки, що свідчать про вчинення злочину організованою злочинною групою» [4, с. 434]. Так, під час огляду трупа можуть бути виявлені такі факти, що вказують на груповий характер убивства: значна кількість тілесних ушкоджень, сліди використання різних знарядь для їх завдання, різний характер вузлів, використаних для зв'язування потерпілого чи упакування трупа (його частин). На вчинення вбивства кількома особами, як відзначається в літературі, можуть також вказувати місце поховання

трупа, спосіб його розчленування, вид інсценування нещасного випадку. Аналіз окремих слідів на місці події, змін в обстановці, що виникли під час учинення вбивства, дозволяє в багатьох випадках обґрунтовано висунути версію про участь у ньому групи осіб (чи організованої групи). Насамперед про груповий характер злочину свідчать кількість, характер, локалізація слідів на місці події, які вказують на те, що в момент скоєння вбивства в даному місці, окрім потерпілого, перебувало ще кілька осіб. Про це можуть свідчити кількість столових приладів, недопалків цигарок різних марок і з різною манерою гасіння, сліди взуття різних моделей, сліди застосування декількох знарядь зламу. Водночас варто мати на увазі, що іноді припущення про вчинення вбивства групою може ґрунтуватися і на слідах, у яких не відобразилися індивідуальні ознаки і які в багатьох випадках у протоколах огляду не фіксуються. По-перше, на груповий характер убивства можуть вказувати кількість і локалізація таких слідів (наприклад, сліди рук із різних боків громіздкого предмета, що був переміщений). По-друге, гіпотеза про присутність на місці події кількох осіб може ґрунтуватися на розходженні групових ознак слідів (наприклад, слідів взуття).

2. Під час допиту свідків, які могли бачити загиблого незадовго до смерті з кількома особами, спостерігати побиття потерпілого групою осіб, чути розмову декількох осіб із приміщення, у якому сталося вбивство, бути обізнаними про наміри загиблого зустрітися з якоюсь групою осіб тощо.

3. За допомогою використання знань фахівців, що мають широкі можливості у виявленні ознак учинення вбивства групою осіб. Так, під час досліджень може бути встановлена, наприклад, приналежність відбитків пальців особам різної статі чи віку; слідів крові, слини, потожирових виділень, волосся особам із різною групою крові; походження мікрОВОЛОКОН із різних видів однотипного одягу тощо. У цьому зв'язку необхідно відзначити брак використання на практиці діагностичних можливостей експертизи і спеціальних досліджень. У багатьох провадженнях про неочевидні вбивства на вирішення експертизи виносяться лише питання про придатність сліду для ідентифікації, а надалі – питання ідентифікації конкретних об'єктів. Така неповнота використання сучасних експертних можливостей, як уявляється, є однією із причин несвоєчасного виявлення ознак учинення вбивства групою, як наслідок, труднощів у їх розслідуванні.

4. Відомостей, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, що безпосередньо вказують на причетність до вчинення вбивства декількох осіб або конкретної групи. Такі відомості, передані слідчому оперативними працівниками, хоча і не є доказами у процесуальному сенсі, однак можуть бути підставою для формулювання та прийняття до перевірки відповідної версії.

5. З матеріалів кримінальних і оперативно-розшукових проваджень. Це можливо тоді, коли вчинене вбивство може бути віднесене до серії злочинів, а в матеріалах відповідних справ міститься інформація про причетність до попередніх злочинів серії групи осіб. На практиці, виходячи з результатів анкетування, можливості цього джерела недооцінюються. Одержання з нього даних про груповий характер убивства вважають за можливе тільки 27% слідчих. Вивчення ж кримінальних справ демонструє, що в 50% випадків злочинна група до вбивства вчиняла інші злочини¹, а в 42% ви-

¹ З них 24% – насильницькі злочини, 56 – корисливо-насильницькі, 20 – інші злочини (головним чином крадіжки).

падків до складу злочинної групи входили раніше засуджені особи.

У другому випадку ймовірний висновок про вчинення вбивства групою ґрунтується на аналізі всіх елементів інформаційного блоку слідчої ситуації та моделюванні механізму злочину, особливо таких його елементів, як спосіб учинення (у широкому розумінні) і особа злочинця. На вибір способу вчинення злочину впливає низка чинників, зокрема і наявність співучасників. Спосіб учинення злочину, як відзначає В.Г. Лукашевич, дозволяє виявити операціональну єдність, об'єктивну логіку сумісної злочинної діяльності та всіх співучасників, розкриває збіг актів їхньої поведінки як єдиного процесу. За допомогою проведення аналізу способу вчинення вбивства слідчий, поряд з установленням його особливої складності та витонченості, які традиційно належать до ознак групових злочинів [4, с. 434], може дійти висновку, що в даних конкретних умовах здійснення всіх необхідних для досягнення злочинного результату дій однією особою неможливо або малоімовірно (наприклад, переміщення великогабаритних предметів, учинення визначеного обсягу дій в обмежений час, одночасне здійснення дій у різних місцях, подолання значного опору потерпілих тощо). На груповий характер убивства можуть вказувати також характеристики знярядь його вчинення, деякі з яких за своїми розмірами, функціональним призначенням, складністю виготовлення передбачають кооперацію кількох виконавців. Версія про участь у вчиненні вбивства кількох осіб може виникнути в результаті моделювання особи злочинця. Під моделюванням у криміналістиці розуміють уявне створення моделі (спеціально створеного аналога) окремого об'єкта, коли його безпосереднє вивчення неможливе або недоцільне [4, с. 16]. Таке моделювання сприяє відтворенню об'єкта (оригіналу) у вигляді аналога – матеріального чи ідеального прототипу, що замінює об'єкт і висвітлює інформацію про нього таким чином, що його дослідження сприяє отриманню нової інформації про об'єкт дослідження [5, с. 253]. Створення моделі об'єкта спрямовує когнітивні зусилля в напрямі аналізу та синтезу, допомагає у вивченні інформації про злочин через поетапну побудову ідеально-розумової моделі, заснованої на підставі зібраних, оцінюваних, систематизованих фактичних даних і встановлених причинно-наслідкових зв'язках між окремими діями та процесами [6, с. 95]. У процесі такого моделювання слідчий може дійти обґрунтова-

ного висновку про неможливість або малоімовірність належності ознак суб'єкта злочину, що відобразилися у слідах, одній особі (наприклад, якщо сліди вказують на неповнолітній вік злочинця та наявність у нього значної фізичної сили). До обставин же загального характеру, що вказують на можливість учинення злочину групою та дають підставу для висування відповідної версії, у криміналістичних джерелах відносять такі: 1) учинення деяких злочинів передбачає участь кількох осіб; 2) застосування низки прийомів, способів скоєння злочину передбачає своєрідний розподіл функцій між його учасниками; 3) учинення деяких злочинів пов'язано з необхідністю для злочинців подолання опору з боку потерпілих і осіб, що охороняють об'єкт зазіхання; 4) про участь одного чи кількох осіб у скоєнні злочину можна зробити висновки також із кількості та характеру залишених слідів.

У спеціальній літературі висловлено думку, відповідно до якої за відсутності наведених ознак груповий характер злочину не виключається. Вона обґрунтовується тим, що деякі із членів злочинної групи можуть безпосередньо не брати участь у його вчиненні, а виконувати якісь інші, визначені угодою злочинні ролі; або випадками, коли вся злочинна група перебувала на місці події, але не кожний зі співучасників залишив сліди перебування на ньому.

З теоретичних позицій наведене твердження є правильним, але у практичній площині викликає зауваження, оскільки спонукає до висування версії про груповий характер злочину без будь-яких підстав, тобто версії, що не відповідає найважливішій вимозі – обґрунтованості. Перевірка ж необґрунтованих версій зазвичай призводить до зайвих процесуальних, часових та інших витрат. На наш погляд, коли обставини справи не свідчать про можливість учинення вбивства групою, висувати таку версію на початковому етапі недоцільно. Питання про її перевірку має вирішуватися на наступних етапах розслідування, коли буде встановлений один із злочинців, або отримані дані, що вказують на груповий характер убивства.

Висновки. Підбиваючи підсумки, необхідно наголосити, що наведені вище положення сприяють своєчасному й обґрунтованому формулюванню припущення про участь у вчиненні вбивства злочинної групи, яке, як і будь-яка криміналістична версія, потребує відповідної перевірки. Остаточний же висновок про вчинення вбивства групою осіб має ґрунтуватися на достатній сукупності доказів, оцінених повно, усебічно й об'єктивно.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Оптимізація розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи* : матеріали Науково-практичної конференції, м. Харків, 22–23 квітня 2004 р. Київ ; Харків : Юрінком-Інтер, 2004. С. 203–207.
2. Кубарев І. В. Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 19 с.
3. Коваленко В. В. Організаційні та тактичні особливості допиту членів організованих злочинних групи чи злочинної організації. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Т. 1. № 2. С. 168–180.
4. Криміналістика : підручник / В. Шепітько та ін. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 464 с.
5. Герасимов Р. Р. Моделювання при розслідуванні злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 253–257.
6. Коновалова В. Є. Версія: концепція і функція у судочинстві. Харків : Консум, 2000. 176 с.

References

1. Shepitko, V. Yu. (2004). Optymizatsiia rozsliduvannia vbyvstv, shcho vchyniautsia orhanizovanymy zlochynnymy hrupamy [Optimization of the investigation of murders committed by organized criminal groups]. *Kryminalno-pravova okhoro-na zhyttia ta zdorovia osoby: materialy Naukovo-praktychnoi konferentsii (Kharkiv, 22–23 kvitnia 2004 roku)*. Kyiv; Kharkiv: Yurinkom Inter. S. 203–207 [in Ukrainian].

2. Kubariiev, I. V. (2007). Problemy orhanizatsii rozsliduvannia vbyvstv, shcho vchyniautsia hrupoiu osib v umovakh neochevydnosti [Problems of organizing the investigation of murders committed by a group of persons in conditions of non-obviousness: author's abstract]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv. 19 s. [in Ukrainian].
3. Kovalenko, V. V. (2024). Orhanizatsiini ta taktychni osoblyvosti dopytu chleniv orhanizovanykh zlochynnykh hrupy chy zlochynnoi orhanizatsii [Organizational and tactical features of interrogation of members of an organized criminal group or criminal organization]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*. T. 1. № 2. S. 168–180 [in Ukrainian].
4. Shepitko, V. Yu., Konovalova, V. O., & Zhuravel, V. A. (2010). *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Criminalistics]. 4-e vyd., pererob. i dop. Kharkiv: Pravo. 464 s. [in Ukrainian].
5. Herasymov, R. R. (2010). Modeliuvannia pry rozsliduvanni zlochyniv [Modeling in the investigation of crimes]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 3. S. 253–257 [in Ukrainian].
6. Konovalova, V. Ie. (2000). *Versiiia: kontseptsiiia i funktsiia u sudochynstvi* [Version: concept and function in judicial proceedings]. Kharkiv: Konsum. 176 s. [in Ukrainian].

Kubariev Ivan,

Candidate of Law Sciences, Professor, Professor of the Department of Criminal Law Disciplines
Faculty № 2 of Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1053-9758>

Barhan Serhii,

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Criminal Law Disciplines
Faculty № 2 of Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1706-0355>

DIAGNOSIS OF MURDER BY A GROUP OF PERSONS

The article is devoted to the problems associated with the diagnosis of group homicides. The author emphasizes the impact of forensic diagnostics of the group nature of murders on the improvement of forensic methods of their investigation. It is stated that the participation of a group of persons in committing a murder significantly complicates the pre-trial investigation process due to increased information uncertainty, complexity of proof and active opposition to the investigation. It is determined that the timely advancement and verification of versions of the group nature of the crime is an important stage of the investigation, especially in cases of non-obvious murders. The author reveals the content of the relevant data contained in certain elements of the information component of the investigative situation and directly indicating the possibility of a group murder. The author analyzes the significance of traces left at the scene, expert research and operational and investigative information which may indicate the group nature of the crime. It is found that such signs as a significant number of bodily injuries, the use of different tools, traces of several persons, different nature of knots, etc. may be important indicators of the group's participation in the commission of a crime. The author emphasizes the importance of using forensic modeling, which allows investigators to create a mental model of a criminal group, recreate the mechanism of the crime and determine the number of participants. The author emphasizes the importance of substantiated formulation of versions, since unreasonable versions lead to unnecessary expenditure of resources. It is determined that the final conclusion on the group nature of a crime should be based on a comprehensive, comprehensive and objective assessment of the factual data relevant to criminal proceedings. The article is of considerable interest for theoretical and practical comprehension of the issues of investigation of murders committed by a group of persons and offers effective recommendations for improving the quality and efficiency of pre-trial investigation.

Key words: *criminalistics methodology, murder investigation, forensic versions, group crimes, criminal group.*